

Marcin Lutomierski

Patriotyzm (nie tylko) dla dzieci

Problematyka patriotyzmu jest obecna w różnego typu wypowiedziach, wśród których dominują ostatnio te polityczne i publicystyczne – bywa że niekiedy, delikatnie rzecz ujmując, kontrowersyjne. Warto jednak przyrzeć się innemu typu tekstom – artystycznym i refleksywnym, mającym pozytywny wpływ na odbiorców.

Mowa o literaturze dla dzieci, która może kształtować rozumienie patriotyzmu nie tylko wśród najmłodszych, lecz także dorosłych odbiorców – często bowiem frazy i obrazy z dzieciństwa zostają z nami na bardzo długo.

Niejednoznaczność

Pojęcie „patriotyzm” jest wbrew pozorom nieoczywiste, mimo że powiedziano o nim tak wiele. Nie wdając się w szczegółowe rozważania na temat pojmowania i nadużywania tego słowa, przyjrzyjmy się wybranym definicjom i komentarzom.

W *Małym słowniku języka polskiego* czytamy, że „patriotyzm” to „miłość do ojczyzny i własnego narodu, połączona z gotowością poświęcenia się dla nich” (red. E. Sobol, Warszawa 2000, s. 642). Po-

dobnie rzecz ujmując *Wielki słownik języka polskiego*, wyjaśniając, że jest to „postawa osoby, która kocha swoją ojczyznę, czuje się jej częścią, działa dla jej dobra i gotowa jest wiele dla niej poświęcić” (wsjp. pl, 27.11.2020 r.). Prof. Andrzej Borowski przypomina, że wyraz „patriotyzm” (*patriotism*) pojawił się po raz pierwszy w języku angielskim w roku 1716, a został uformowany na podstawie przejętych z tradycji antycznej wyrazów: *patriotes* i *patriota*. „Wyrażenia te powiązane są pierwotnie i zasadniczo z pojęciem „ojczyzny” (gr. *πατρία*, łac. *patria*), ono zaś wywodzi się od rzeczownika *pater* (ojciec)”. Patriotyzm był więc określeniem przynależności do „ojczyzny” i poczucia więzi z innymi „kompatriotami”, czyli „rodakami”, a także wyrazem świadomości różnych zobowiązań wobec tych ludzi, wynikających z owej wspólnoty (*Patriotyzm-nacjonalizm-szowinizm*, „PAUza Akademicka” 2021, nr 568, s. 2). Należy zatem podkreślić, że patriotyzm nie powinien być utożsamiany z pojęciami takimi, jak: nacjonalizm czy szowinizm, które mają inną etymologię i inne znaczenie.

Kto ty jesteś?

Joanna Olech w picturebooku *Kto ty jesteś?* (il. Edgar Bąk, Warszawa 2013) nawiązuje wprawdzie do słynnego wiersza Władysława Betzy *Katechizm polskiego dziecka*, jednak tutaj nie mamy już do czynienia z patriotycznym katechizmem ograniczonym do haseł wypowiedzianych w patetycznym stylu. To jest coś innego, a mianowicie: zbiór bardzo krótkich wypowiedzi stylizowanych na dziecięce i zawierających przykłady konkretnych działań, które mieszczą się w szeroko rozumianym patriotyzmie.

Oto przykłady: „Jestem patriotą, a nie patriotem. Lubię język polski”, „Kasuję bilet w autobusie. Jestem patriotką”, „Nie marnuję wody. Jestem patriotą”, „Nie wyzywam, nie biję. Jestem patriotą”, „Porządkujemy z dziadkiem opuszczony cmentarz. Jesteśmy patriotami”, „Jak dorosnę, będę głosowała. Jestem patriotką”, „Sprzątam po moim psie. Jestem patriotą”, „Wiem, skąd się wziął francuski cesarz w naszym hymnie. I o co chodzi z tym przewodem. Jestem patriotką”. Jest tu zasygnalizowany szereg spraw dotyczących bardziej teraźniejszości i przyszłości niż przeszłości (choć należy podkreślić, że nie

Fot. Aleksandra Lutomierska

została ona pominięta). Warto jeszcze przytoczyć niezwykle wymowne słowa z tej książki, oddające bardzo trafnie idę całego picturebooka: „Jesteśmy równi, choć różni. Każdy ma prawo być patriotą”.

Jaki znak Twój?

Z klasycznym wierszem Bełzy koresponduje także zbiór utworów Michała Rusinka *Jaki znak Twój? Wierszyki na dalsze 100 lat niepodległości* (il. Joanna Rusinek, Kraków 2018). W tej książce poeta przywołuje pytania stawiane przez autora *Katechizmu polskiego dziecka*, a następnie odpowiada obszernie (jedno pytanie – jeden wiersz), przyjmując perspektywę współczesnego polskiego dziecka, świadomego swojej złożonej tożsamości.

Na przykład bohater wiersza *Kto ty jesteś?* mówi o sobie, że jest malcem z gatunku *homo sapiens*, mającym swój konkretny adres, a także, że jest Ziemianinem, Europejczykiem „przede wszystkim zaś Polakiem!”. W wierszu *Gdzie ty mieszkasz?* wspomina o swoim pokoju, domu, podwórku, ulicy, dzielnicy, mieście, kraju, kontynencie i wszechświecie. Utwór *Czym zdobyta?* porusza bardzo istotne sprawy: historię („przez h duże” i „przez h całkiem małe”) oraz pamięć o niej. Czytamy bowiem, że „Są w historiach tych zdarzenia, / Z których dumę bez wątpienia / Można czuć. Lecz są i inne, / Które wzbudzać wstyd powinny. / Czemu je pamiętać mamy? / Po to o nich pamiętamy, / Żeby kilka razy z rzędu / Nie popełniać starych błędów”. Michał Rusinek przypomina zarówno o narodowym, jak i ludzkim wymiarze pamięci o historii, która powinna być źródłem nie tylko dumy, lecz także refleksji.

Ojczyzna w sercu

Z innej perspektywy na postawy ludzi działających w duchu patriotyzmu spogląda Eliza Piotrowska w książce *Wojtek. Żołnierz bez munduru* (il. Eliza Piotrowska, Poznań 2017). Tytułowy bohater, niedźwiedź, był jednym z żołnierzy gen. Władysława Andersa i razem z II Korpusem Polskim przebył długi szlak bojowy, uczestnicząc nawet w bitwie pod Monte Cassino.

Kapral Wojtek istniał naprawdę i doczekał się swojej legendy. Jego literacki żywot rozpoczyna się od wydanej na emigracji książki Wiesława Antoniego Lasockiego *Wojtek spod Monte Cassino. Opowieść o niezwykłym niedźwiedziu*. W Polsce miś-żołnierz został bohaterem kilku interesujących utworów, ale

dotychczasowi autorzy opowiadali historię o nim, przyjmując perspektywę ludzką. Tymczasem Eliza Piotrowska oddaje „głos” właśnie Wojtkowi, który będąc już w edynburskim zoo, wspomina dzieciństwo i wojnę. „Mam na imię Wojtek. Urodziłem się w Iranie, mieszkam w Szkocji, ale jestem Polakiem” – wyznaje niedźwiedź już na początku opowieści.

Książka *Wojtek. Żołnierz bez munduru* jest przejmującą opowieścią ujętą w formę lirycznych obrazów zapisanych prozą i wzbogaconych znakomitymi ilustracjami autorki. W Wojtkowych obserwacjach i przeżyciach pojawia się m.in. ojczyzna oraz miłość do niej wyrażona przez żołnierzy, którzy stali się tułaczami.

Powyższe utwory współczesnych pisarzy wiele wnoszą do dziecięcych i dorosłych refleksji o patriotyzmie rozumianym szeroko – nieograniczającym się jedynie do wygłaszania haseł, obchodzenia świąt narodowych czy upamiętniania rocznic historycznych. W pozornie dziecięcy sposób są tu pokazane różne oblicza patriotyzmu: narodowe (tożsamość, tradycja), społeczne (współdziałanie, współodpowiedzialność), a także indywidualne (osobiste zaangażowanie). Książki Joanny Olech, Michała Rusinka i Elizy Piotrowskiej przekonują o istnieniu wielu postaw patriotycznych, w których dobro jednostki nie jest w sprzeczności z dobrem ojczyzny czy dobrem świata. To piękne i inspirujące przesłanie.

Literatura

- Borowski A., *Patriotyzm-nacjonalizm-szowinizm*, „PAUza Akademicka” 2021, nr 568.
 Olech J., *Kto ty jesteś?*, il. E. Bąk, Warszawa 2013.
 Piotrowska E., *Wojtek. Żołnierz bez munduru*, il. E. Piotrowska, Poznań 2017.
 Rusinek M., *Jaki znak Twój? Wierszyki na dalsze 100 lat niepodległości*, il. J. Rusinek, Kraków 2018.
 Sobol E. (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
Wielki słownik języka polskiego (wsjp.pl).

Dr Marcin Lutomiński — Wydawnictwo Naukowe UMK,
 Pracownia Badań Kultury i Literatury Dziecięco-Młodzieżowej na Wydziale Humanistycznym UMK

NAUKA • BADANIA • KULTURA

GŁOS UCZELNI

CZASOPISMO UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

**Hejt – zjawisko
psychoaktywne**

s. 7–10

**Konopnicka.
Arcypoetka**

s. 23–27

Po co nam Święta?

s. 36–39

**Święty Mikołaj – szkic
do portretu literackiego**

s. 66–69

UNIwersYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Spokoju i pokoju - na święta i cały rok!